

הגיליון הראשון של "מעבר לרשת" עוסק בשלושה מרחבים מרכזיים שתפסו את מרכז השיח בחודשים האחרונים. רצועת עזה זוכה לחלק נכבד בגיליון בעקבות מספר תהליכים משמעותיים שמתהווים בה, ויכולים ללמד על מורכבות שמאפיינת זירות נוספות באזור כמו גם על פרשנות שגויה של ישראל. הנושא השני הוא הנשיא החדש בבית הלבן, דונלד טראמפ, והדרך בה נתפש בימיו הראשונים בתפקיד בעולם הערבי. מה שנדמה לפעמים שלקוח מקומדיה הוליוודית טומן בתוכו מסרים קשים עבור הציבור במדינות ערביות ומוסלמיות, והשיח בהן נע בין גיחוך לדאגה. הנושא השלישי הוא המלחמה בסוריה עם פתיחתה של שנת 2017, שאינה מבשרת על שינוי אלא על קיפאון והעמקת השסעים באופוזיציה לבשאר אל-אסד. קריאה מהנה.

מה באמת קורה ברצועת עזה?

בתחילת 2017 אנו עדים להתלכדות מספר אירועים משמעותיים ברצועת עזה, החל מהפגנות סביב משבר החשמל במחנות הפליטים, דרך התפתחויות במשולש היחסים מצרים-חמאס-המדינה האסלאמית (מחוז סיני) וכלה בחילופי הנהגה בחמאס שמסמנים את התחזקות הזרוע הצבאית של התנועה. התבוננות על התמודדות ישראל עם הנעשה מלמדת על מיחזור פרקטיקות מוכרות: צה"ל תוקף תשתיות חמאס בעזה; השיח המדיני נע בין הטלת האחריות על חמאס מצד אחד, למסר ברור כי אין רצון בהסלמה מצד שני; והשיח התקשורתי נסוב שוב סביב כותרות על "הסלמה בעזה" ו"התחממות היחסים בין חמאס למצרים". הפרשנות הישראלית מצביעה על דיאגנוזה שגויה (חוסר הבנה בסיסי של אופי האירועים) שגוררת פרוגנוזה מוטעית (חוסר הבנה של ההשלכות הצפויות). השיח ברשתות החברתיות מסייע להבין יותר טוב את הלך הרוח העזתי.

משבר החשמל בעזה ותנועות המחאה של הצעירים במחנות הפליטים

במהלך ינואר 2017 נערכו הפגנות במחנות הפליטים ברצועת עזה בעקבות הפסקות חשמל (אספקת החשמל לא עלתה על שעתיים ביום) ואי-אספקת מים נקיים וגז באופן רציף. מלבד החושך, הקור והמחלות הדבר פגע באופן משמעותי בעסקים הקטנים במחנות הפליטים, שלא הצליחו לספק שירותים. ההפגנות הבולטות ביותר התקיימו בג'באליה (צפון הרצועה), אל-בורייג' ונוסיראת (מרכז הרצועה).

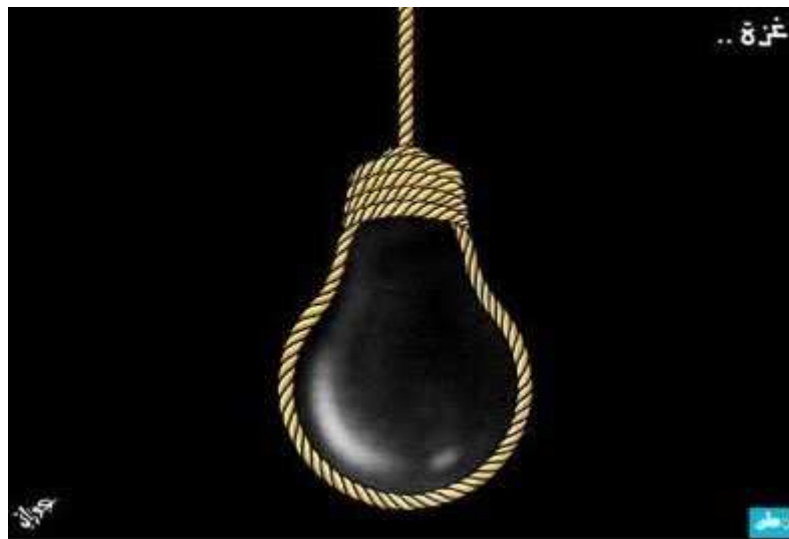


תמונה של מפגין במחנה הפליטים ג'באליה

גם בעבר התקיימו הפגנות ומחאה ציבורית נגד משטר חמאס בעזה בעקבות משבר החשמל, אך לרוב בדרום הרצועה - בעיר רפיח ובמחנה הפליטים חאן יונס. אלה הצליחו, בדרך כלל, להביא לפתרונות זמניים עד לתקופת הקיץ ועד למשבר החשמל הבא, כשהנהגת חמאס פנתה לגיוס כספים מקטאר וטורקיה. אז מה שונה הפעם?

ראשית, תנועות המחאה במחנות הפליטים נושאות אוריינטציה חברתית-כלכלית ופחות פוליטית. האקטיביסטים ומנהלי המחאה האזרחית הם צעירים אשר גילם לא עולה על 25. הקמפיין הוויראלי הגדול ביותר בפייסבוק הוא #רוצים_חשמל (#بندنا_كهربا). כל תהליך התיאום וההתארגנות של הקבוצות המפגניות במחנות הפליטים התקיים באמצעות הרשתות החברתיות.

בניגוד לשיח התקשורתי בישראל, השיח הציבורי במחנות הפליטים בעזה אינו מצביע על רצון להפיל את שלטון חמאס, אלא להפעיל על התנועה לחץ על מנת לשנות את מדיניותה וסדר היום הציבורי בשני היבטים: (א) הפחתת המיקוד בישראל ובהתנגדות (מוקאומה) והעברתו לשיפור המחייה והזכויות הבסיסיות של תושבי הרצועה; (ב) איזון חלוקה משאבית בין הפריפריה למרחב העירוני (הערים זוכות כיום להקצאת חשמל וגז גדולות יותר מאשר מחנות הפליטים). אמנם הפופולריות של חמאס בירידה, אך אין משתמע מכך שיש רצון או ניסיון אמיתי להפילו. ומכאן שכל ניסיון להצביע על רצון של הציבור בעזה להפיל את חמאס הוא שגוי ואינו משקף את השיח הציבורי בעזה.



קריקטורה של ח'ליל עלואן מתוך קמפיין #רוצים_חשמל

שנית, ניתן ללמוד מהשיח על השוליות של מחנות הפליטים כפי שמתבטאת במידת השפעתם על ההנהגה המדינית של חמאס. כיוון שעמוד השדרה העסקי והמדיני חי בערים, שם גם נמצא באופן טבעי מרכז הכוח הכלכלי והפוליטי של הרצועה. במילים אחרות, מנופי ההשפעה המרכזיים על חמאס נמצאים בעיר עזה. אי לכך, בהכללה אפשר לומר כי רק מחאה בתוך העיר עזה, בכוחה להביא לשינוי מדיניות מצד ההנהגה המדינית של חמאס. להבדיל, מחאה בתוך מחנות הפליטים מובילה ללא יותר מגל מעצרים ודיכוי התסיסה במחנות מצד השלטון. עם "ההפיכה" והשתלטות הזרוע הצבאית של חמאס על ההנהגה (פירוט בהמשך), שמפקדיה נולדו כולם במחנות הפליטים, יתכן ויהיה שינוי במדיניות כלפי הפריפריות והעדפה מתקנת של המחנות על פני מרכזי הערים.

השילוש הלא-קדוש: חמאס, מצרים, והמדינה האסלאמית בסיני

בחודשים ינואר ופברואר התחדש ירי רקטות מתוך רצועת עזה ומסיני לעבר ישראל, מה שגרר תקיפות ישראליות של תשתיות חמאס ושל שטחים פתוחים בצפון, מרכז ודרום הרצועה, כמו גם לחיסול חוליות טרור המסונפות למחוז סיני של המדינה האסלאמית (באזור אל-עריש) על ידה. שר הביטחון אביגדור ליברמן הדגיש כי ישראל רואה בחמאס אחראית, ומבקשת מהתנועה לעצור את הגורמים המסלימים ולעשות "סדר בבית". באותה נשימה ישראל אף רמזה שאין כוונתה להתדרדר לעימות. התגובה, על שני צדדיה, הייתה צפויה. כך גם כותרות "ההסלמה" ו"ההתחממות ביחסים" בתקשורת הישראלית שליוו את האירועים.

התגובות המעשיות וההצהרתיות מעידות על אחת משתיים: אי הבנה של אופיו ומטרתו של ירי הרקטות הנוכחי על ישראל ובמה הוא שונה מקודמיו, או לחילופין הבנת אופי ומטרות הירי אך שימוש ברטוריקה וכלים ישנים לאתגרים חדשים. יש להבין את הקשר הנוכחי ולהפנים כי לא מדובר בהכרח בדפוסים מוכרים מהעבר.

כרקע, כבר במהלך 2016 היה ניסיון של הזרוע הצבאית של חמאס להתקרב למצרים. מי שתיווך היה מנהיג הג'יהאד האסלאמי, רמדאן שלח. המהלך נכשל. מצרים הייתה נחושה להחליש ככל הניתן את חמאס בכלל, ואת הזרוע הצבאית בפרט. במקביל, נרקם שיתוף פעולה בין חמאס למחוז סיני של המדינה האסלאמית. הזרוע הצבאית של חמאס נעזרה בתושבי סיני ובלוחמים של המדינה האסלאמית שם על מנת להבריש נשק וסחורות לרצועת עזה, כשבתמורה הרצועה משמשת כעורף אסטרטגי של מחוז סיני. הזרוע הצבאית של חמאס סייעה באימון הטרוריסטים בתוך רפיח, דאגה לטיפול בפצועים ואף אפשרה לזרוע המדיה של מחוז סיני לערוך ולהפיץ את תכניה מהרצועה.

מדיניות זו העניקה לחמאס מנוף השפעה על מצרים. מתוך השיח ברשת עולה כי מצרים הגיעה למסקנה כי אם ברצונה לעלות מדרגה במאבק בטרור בסיני יהיה נכון מצידה לשתף פעולה באופן מוגבל עם הזרוע הצבאית של חמאס בעזה, על מנת להקשות עוד יותר על הפעילות של המדינה האסלאמית בסיני. הבנה זו הובילה בינואר 2017 לסבב פגישות בקהיר בין ההנהגה המדינית של חמאס, בראשות של יחיא סנוואר וסגנו רוחי מושתהא, לבין המשטר במצרים.

השיח עוסק בשתי הבנות אליהן הגיעו בשיחות בקהיר. לפי הראשונה חמאס ימסור שמות ומיקומים של מנהיגי הזרוע הצבאית וזרוע המדיה של מחוז סיני של המדינה האסלאמית לידי צבא מצרים, לצד מעצרים ברצועת עזה. בתמורה מצרים תפתח את מעבר רפיח לזמן ממושך יותר ותעניק מספר רב יותר של אשרות כניסה למצרים עבור תושבי הרצועה. לפי ההסכמה השנייה, ובתנאי שחמאס תעמוד בהתחייבות הראשונה, תאפשר מצרים את השתלטות הזרוע הצבאית של חמאס הלכה למעשה על רצועת עזה.

הסיבה למהלך המצרי (בראיית פלסטינים מהרצועה) היא שלא רק שההנהגה המדינית החיצונית קרובה לקטאר ולטורקיה יותר מאשר אליה, הרי שבשל ריחוקה מהשטח היא אינה מסוגלת לתת מענה לאתגר הביטחוני הקיים בין עזה לסיני. לכן היא אינה נחוצה בעת הזאת למצרים. לעומת זאת, הזרוע הצבאית זמינה יותר לענות על צרכיה הביטחוניים של מצרים, ואף יכולה - על בסיס אינטרסים צרים וחשיבה פרגמטית - לשתף פעולה בנושאים אחרים. על כן המהפך בסר העדיפויות המצרי: הזרוע הצבאית על פני הנהגה מדינית.

כתוצאה מהבנות אלו אכן מסרה הזרוע הצבאית של חמאס שמות ומיקום של לוחמים של המדינה האסלאמית בסיני לצבא מצרים, ואף ערכה את גל המעצרים הרחב ביותר נגד פעילים סלפים שידעה הרצועה. פעולות אלו הובילו לשרשרת של חיסולים ממוקדים של בכירי מחוז סיני.



שני בכירי זרוע המדיה של מחוז סיני של המדינה האסלאמית שחוסלו בעקבות מודיעין שמסרה הזרוע הצבאית של חמאס למצרים

"הבגידה הכפולה" (של מצרים וחמאס), כפי שהיא מכונה ברשת, הובילה את הגורמים הסלפיים-ג'יהאדיים בעזה ובסיני לקריאה לנקמה. כיוון שאין ביכולתם של גורמים אלו לפגוע פגיעה משמעותית בחמאס בעזה וביריבונו של מצרים, נקטו קבוצות אלו טקטיקה ידועה ופשוטה - ירי רקטות לעבר ישראל. זאת, על מנת שחיל האוויר הישראלי ינקום את נקמתם. וכך היה. מחוז סיני והקבוצות הג'יהאדיות בעזה ירו רקטות, וישראל תקפה בתגובה.

חשוב להבין שהשיח בעזה אינו עוסק ב"התחממות היחסים", אלא על ברית אינטרסים קצובה בזמן. אף אחד שם אינו משלה את עצמו בחזיונות של קרבה וחום בין חמאס למצרים. אולם בעת הנוכחית, זו פעם ראשונה שיש חפיפה בין האינטרס הישראלי, המצרי והחמאסי. חמאס פועלת נגד גורמים סלפיים-ג'יהאדיים ברצועה, ובה בעת נרשמת ירידה בהשפעתן של קטאר וטורקיה על חמאס ועלייה בהשפעתה של מצרים על הזרוע הצבאית של חמאס. יתכן וניתן יהיה בעתיד לייצר שיתופי פעולה מסוג זה גם בתחומים נוספים. מכאן, שלא ברורה המדיניות הישראלית והמענה הצבאי האוטומטי שניתן לירי הרקטות והטלת האחריות הבלעדית על חמאס. במקום לסייע בקידום המהלכים שתורמים לאינטרסים שלה ברצועה עזה ובסיני, ישראל פוגעת במאמץ והופכת למעין "חיל אוויר של דאע"ש".

עלייתו של יחיא סנוואר והשתלטות הזרוע הצבאית של חמאס על עזה: השלכות ומשמעויות

ב- 13 בפברואר השלימה הזרוע הצבאית של חמאס את השתלטותה על הנהגת חמאס ועל הרצועה, כשהיא דוחקת הצידה את ההנהגה המדינית ששלטה משנת 2006. נחשף משולש הכוח החדש בהנהגת חמאס, המורכב משלושת משוחררי עסקת שליט: יחיא סנוואר, תאופיק אבו נעים ורוחי מושתהא. בדומה לאירועים הקודמים, גם במקרה זה מיהרו אמצעי התקשורת בישראל להכריז כי הפלג הנצי בתנועה השתלטה על הרצועה, ובמשתמע מכך הסבב הצבאי הבא בין חמאס לישראל קרב. האמנם?

מתוך השיח העזתי ברשות החברתיות עולים מספר דגשים המסייעים לנו, אולי, להבין מדוע חל המהפך דווקא כעת וכנגד אילו אתגרים הוא התרחש, כמו גם על שינוי ברור במדיניות חמאס בתווך הקרוב.

את שינוי ההנהגה בתוך הזרוע הצבאית של חמאס, והעברת השרביט דה פקטו ממחמד דף ליחיא סנוואר, מייחסים העזתים להיעדרותו של דף מאז צוק איתן משרשרת קבלת ההחלטות בתוך הזרוע הצבאית (ככל הנראה בשל הפציעה האנושה ומצבו הבריאותי), שבאה לאחר חיסולו של אחמד ג'עברי ב-2012 ושל שלושה בכירים נוספים במהלך מבצע צוק איתן ב-2014 (אבו-שאמלה, ראאד אל-עטר ומחמד ברהום). הוואקום הממושך יצר תחושה של אבדן מנהיגות ודרך, והיה צורך בדמות חדשה שנתפסת כפטריוטית, לא מושחתת וחביבה על הדור הצעיר בתנועה. סנוואר עונה להגדרה זו. הוא בן 55, יליד מחנה הפליטים חאן יונס, ממקימי עז א-דין אל-קסאם וממנהיגי האינתיפאדה הראשונה, מקורב למחמד דף ואסיר משוחרר שישב בכלא הישראלי 22 שנה.

השתלטות ההנהגה החדשה של הזרוע הצבאית על חמאס ברצועה ודחיקת ההנהגה המדינית נעוצה במספר גורמים. הראשון הוא חוסר היכולת של ההנהגה המדינית להביא לסיומו של המשבר המתמשך עם מצרים (שהוביל למשבר כבד ברצועה). השני הוא המיאוס מהשחיתות של ההנהגה המדינית. השלישי הוא אי-יכולתה של ההנהגה המדינית לספק לצעירים בעזה שלושה מצרכים בסיסיים (להגדרתם): עבודה, שיקום הרצועה וחופש תנועה. הגורם הרביעי הוא המשבר המתמשך של אי-אספקת החשמל והמים. הנטיות הברורות של הדור הצעיר בעזה ותנופת תמיכתה של מצרים הביאו להשלמת המהלך באמצע חודש פברואר.

נדמה כי חמאס בהנהגת הזרוע הצבאית צפויה לשנות כיוון. צפויה פחות התמקדות בהתנגדות (מוקאומה) ובברית עם קטאר וטורקיה, כשיותר תשומות תושקענה במחנות הפליטים; בשיקום תדמית ההנהגה בקרב העזתים; בחיזוק מנגנוני הביטחון בתוך הרצועה כנגד זרמים סלפיים-ג'יהאדיים; בשחרור אסירים; ובפיוס עם מצרים.

לסיכום, הוואקום המנהיגותי בתוך הזרוע הצבאית והיעדר הנהגה אפקטיבית ברצועה הביאו לחילופי הנהגה בתוך הזרוע הצבאית ובכלל בחמאס ברצועה עזה. שינוי זה אינו מעיד אך ורק על מאבק כוח בתוך התנועה ובתוך הזרוע הצבאית, אלא גם על שינוי ונקיטת מדיניות פרגמטית יותר לטענתם, בשל הצורך לשיקום עזה ושיקום היחסים עם מצרים בעדיפות ראשונה. אמנם, ככל הנראה, חמאס לא תאמץ עקרונות חדשים, אך קיימת הבנה שעל מנת לשקם את מעמדה של התנועה ולבנות את כוחה הצבאי – עליה לזכות מחדש באמון צעירי עזה ולשקם את היחסים עם מצרים טרם עימות צבאי נוסף עם ישראל.

טראמפ והעולם הערבי: צווים וציוצים

בחירתו של הנשיא האמריקאי דונלד טראמפ וכניסתו לבית הלבן עוררה בעולם הערבי, כמו בשאר חלקי העולם, שיח ער ומגוון. השיח הערבי סביב הנשיא החדש נחלק (באופן גס) לשניים: הראשון הוא מכלול התגובות לצווים עליהם חתם הנשיא. אותן תגובות מתייחסות בראש ובראשונה לאיסור (כניסה) או חרם על המוסלמים, (#MuslimBan) המגולם בצו הנשיאותי האוסר כניסה לארצות הברית על אזרחיהן של שבע מדינות מוסלמיות (סוריה, סודן, סומליה, עיראק, איראן, לוב ותימן), ושהושעה בינתיים. החלק השני מתמקד בתגובות לציוצים ולאיש העומד מאחוריהם. שיח זה עוסק באופן יומיומי בתוכן הציוצים וב"דרמה" שמייצר הנשיא. רבים בעולם הערבי מבקשים לאפיין את דמותו ולהעריך מה סיכויי ההישרדות הפוליטית של דמות כל כך קיצונית ופרובוקטיבית בראייתם.

צווים

שיח זה, המתמקד בצו הנשיאותי למניעת כניסת מוסלמים לארצות הברית, מבליט מספר מסרים. הראשון הוא שמדיניות טראמפ מקדמת פגיעה בקורבן ולא בתוקף. הביקורת כלפי טראמפ גורסת כי אותם מהגרים מהמדינות המוסלמיות המוזכרות, אשר ברובן מתרחשת מלחמת אזרחים (מלבד איראן) הם קורבנות למלחמה עקובה מדם ולכן מחפשים מקלט בארצות הברית. הבריחה של מיליוני מוסלמים מאזורי הקרבות היא תוצר של מציאות בה "הים הופך למקום בטוח יותר מהיבשה" (כפי שניסח בלוגר פלסטיני), ועל כן לא מבינים מדוע טראמפ בוחר להעניש את הקורבנות. מקדמי הטיעון הזה אף מביאים נתונים עובדתיים ומצביעים על כך שמאז 1975 ועד 2015 רק 0.006% מפיגועי הטרור בארצות הברית בוצעו על ידי או שותפו בתכנונם של אזרחים מהמדינות המוזכרות בצו.



קריקטוריסט פלסטיני בשם סבאנה: טראמפ אומר לאלן כורדי, התינוק הסורי שנמצא ללא רוח חיים על חופי הים התיכון: "סורי? מוסלמי? לך!"

המסר השני הוא למעשה טיעון השוואתי: מוסלמים הם היהודים החדשים. ההשוואה היא בין הצו של טראמפ ב-2017 ליחס ליהודים לארצות הברית במהלך מלחמת העולם השנייה. השיח המדובר הוא פרובוקטיבי יותר מטבעו, ומטרתו לייצר נרטיב עלילתי דומה לזה של היהודים והאנטישמיות. זאת על מנת למשוך תשומת לב תקשורתית מצד אחד, ותמיכה רחבה יותר בקרב קהלים מגוונים יותר מצד שני.

המסר השלישי מתריס כנגד הצביעות האמריקאית, לפיה עסקים לפני הכל. הוא מתבסס על הנתון "המתמיה" כיצד דווקא המדינות הערביות אשר היו אזרחיהם היו מעורבים באירועי ה-11 בספטמבר (ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות ומצרים) אינן נמצאות ברשימת המדינות. המבקרים הציניים יותר טוענים שהסיבה לכך היא שבכל אותן מדינות לטראמפ יש אינטרסים עסקיים פרטיים.

המסר הרביעי הוא שארצות הברית לוקחת חלק ביצירת הבעיה אבל לא לוקחת חלק בפתרונה. רבים ברשת מעבירים ביקורת קשה על ארצות הברית, אשר מחד גיסא מפגיזה בתימן, סוריה ועיראק ותורמת לבעיית הפליטים ולבריחה ההמונית מאזורי הקרבות, ומאידך גיסא עוצרת את אלו שמבקשים מקלט בארצות הברית. כל זאת בלי לדאוג לאלטרנטיבה עבור אותם פליטים ומהגרים.

ציוצים

מוקד השיח השני קשור בתוכן ובמשמעות הרחבה של ציוציו של טראמפ (מכונה בתרגום חופשי מפקד הכוחות המצייצים, Commander in Tweet) - וכפועל יוצא מכך בהגחתו של הנשיא. האחרון נתפס בעיני רבים כדמות קומית שלוהקה מסרטים הוליוודיים. החלק העצוב בבדיחה, בראיית רבים בעולם הערבי, הוא שבמקום שארצות הברית תאמץ לעצמה דמות של גיבור על כמו באטמן או סופרמן, האמריקאים לטענתם את דמות הנבל. אמירות רווחות הן "משעשע", "דרמה-קווין" ו"תכנית הטלוויזיה הטובה ביותר". יש אף שמשווים את טראמפ לדמות של פרנק אנדרווד, נשיא ארצות הברית בסדרה הפופולרית "בית הקלפים", וטוענים שהשיגעון שלו גדול וקיצוני יותר מזה של הדמות הטלוויזיונית.



מעבר לשיח שעוסק בדימויים, ישנם בלוגרים אשר מנסים להבין לעומק את אופיו, מניעיו וכוונותיו. אחד הניתוחים המעניינים שמציע בלוגר מצרי מצביע על כך שטראמפ מאמין שניצח את השיטה ואת הממסד הישן (בתוך המפלגה הרפובליקנית ואת המפלגה הדמוקרטית). אולם במציאות, הוא ניצח מספר קרבות אבל לא את המערכה. כעת, לפי אותו ניתוח, המערכת תאכל אותו לאט לאט ואחר כך תקיא אותו מתוכה. כאשר יסתיים פרק זה בקול ענות חלושה ובתחושת כישלון, "ההמון" יהיה צמא לשובו של הממסד הישן ותופעת טראמפ תהיה הדוגמא בה תיעשה שימוש על מנת להמחיש להמונים מדוע אסור לאתגר את מערכת הנורמות שהונהגה בעשרות השנים האחרונות.

בלוגרים במצרים אף עושים השוואה לבחירות שהיו במצרים ב-2012. באנלוגיה הזו הילרי קלינטון היא אחד שפיק (נציג הממשל הישן והמאוס), טראמפ הוא מוחמד מורסי (נציג של השקפה חדשה ובלתי-מוכרת שנבחר רק בשל השנאה לשרידי הממשל הישן) וסגן הנשיא מייק פנס הוא עבד אל-פתח א-סיסי. כך, כל אלו שחשבו שפנס אינו מועמד ראוי, יקבלו אותו בידיים פתוחות כאלטרנטיבה היחידה לטראמפ. ניתוח זה מעניין, אך חשוב לזכור שהוא רווי דמיון והקשרים פנים-מצריים, ולא בהכרח נאחז במציאות.

לסיכום, בגלל שהנשיא טראמפ בחר ברשתות החברתיות בכלל ובטוויטר בפרט כפלטפורמה בה הוא משתמש להפצת רעיונותיו, מדיניותו והגיגיו - הרשת מגיבה בהתאם. סביב כל ציוץ נוצרים מעגלים של שיח ותגובות. חלק מהתגובות עוסקות בפרשנות וביקורת נוקבת כלפי מדיניותו, שנתפסת כגזענית ומסוכנת, וחלק מהתגובות עוסקות בדמותו של טראמפ.

סוריה: בין אבדן חלב לאבדן עשתונות

עם תום המבצע לשחרור מזרח חלב השיבו אסד ובעלי בריתו (רוסיה ואיראן) את השליטה על שני מעוזי האוכלוסייה הגדולים ביותר בסוריה: דמשק וחלב. לאחר שכבש המשטר בחזרה מהמורדים את העיר חומץ ב-2014 ואת העיירה תדמור בפברואר 2017, כיבוש מזרח חלב סימל הלכה למעשה בעיני רבים בסוריה את אקורד הסיום של מלחמת האזרחים. אולם, קיימים עדיין שלושה אזורים ב"עמוד השדרה" של סוריה, בהם מתנהלת לחימה בין המורדים למשטר (לא כולל את מרחבי הלחימה של הכורדים והמדינה האסלאמית בצפון ובמזרח): מחוזות דרעא וקניטרה (דרום סוריה), דומא ומזרח ע'וטה (עוטף דמשק) ובעיר אדליב (מעוזם האחרון של המורדים בצפון). מדוע, אם כן, כיבוש חלב נחשב בעיני רבים בסוריה כאקורד הסיום של מלחמת האזרחים ותבוסתם הכואבת של המורדים הסונים?

מתוך השיח עולה כי כיבוש חלב היה בגדר הקש ששבר את גב הגמל. חלחלה ההבנה בקרב הציבור הסוני בסוריה כי אין ביכולתה של האופוזיציה (על כל גווניה) להביא לניצחון צבאי מול משטר אסד ובעלות בריתו; לאחוז בשטח ולמשול באופן אפקטיבי, רציף ולאורך זמן תוך הגנה על האוכלוסייה; להתאחד נוכח הפיצול הפוליטי והאידיאולוגי העמוק בין קבוצות המורדים השונות לאחר שש שנים של מלחמת אזרחים ואין ספור ניסיונות איחוד כושלים; ולהצליח באמצעות האופוזיציה המדינית להביא להישגים פוליטיים ודיפלומטיים מהירות האירופאיות. יש אף כאלה שאומרים שהסכם כניעה, ולא הסכם שלום, הוא זה שסביר שיושג בוועידות באסטנה ובג'נבה.



קריקטורה של ח'ליל אבו-עראפה: שיחות השלום באסטנה ובג'נבה – מדברים בזמן שמפציצים

עם זאת, יש לזכור כי ככל שהמורדים – בעיקר מהזרמים הסלפיים-ג'יהאדיים – מאבדים טריטוריה, כך יהיה יותר טרור בסוריה ומחוצה לה. באופן פרדוקסלי, ככל שיש למורדים אחריות לשטח ולאוכלוסייה שחיה בתוכו, הם פועלים באופן יותר זהיר. אי לכך מציעים רבים בסוריה שיהיה נכון לשלב כמה שיותר קבוצות מורדים בתהליך עתידי, משלב ממשלת המעבר ועד להרכבת הממשלה החדשה בשלב הבא, על מנת שיהיה להם הרבה מה להפסיד. אם לא, קיים חשש שאמנם המלחמה תיגמר אך הטרור וחוסר היציבות המובנה ימשכו ואף יגברו (כמו בעיראק בעשור האחרון).

בינתיים מה שמעסיק את הציבור הסורי בעת האחרונה הוא הפיצול המחריף, הן בקרב האופוזיציה המדינית לאסד והן בקרב האופוזיציה הצבאית, שמקשים על יצירת תנאים להתקדמות לעבר הסדר כלשהו. האופוזיציה המדינית מחולקת כיום שלוש קבוצות עיקריות שקריות על שם האכסניה המארכת שלהם והמשפיעה עליהם: קבוצת מוסקבה-קהיר בהנהגתו של ג'יהאד מקדיסי, העומד בראש הוועדה הגבוהה למשא ומתן; HNC - קבוצת ריאד בהנהגת ד"ר נאסר חרירי, חבר פרלמנט לשעבר ויליד דרעא שהחליף לאחרונה את ריאד ח'ג'לב; וקבוצת אנקרה בעלת שני הראשים - הוועדה הלאומית הסורית (SNC) בראשות מחמד צברא וקבוצת המורדים ג'יש אל-אסלאם בראשות הדובר מחמד עלוש.

אשר לאופוזיציה הצבאית, שרוב כוחותיה המשמעותיים מרוכזים באזור אדליב, הרי שארגוני המורדים המרכיבים אותה נחצים כעת לשתי קבוצות עיקריות. האחת היא "הקבוצה הירוקה" (ירוק הוא הצבע המזוהה עם האחים המוסלמים) בהנהגת ארגון המורדים אחראר א-שאם, הזוכה למימון ותמיכה סעודיים. השנייה היא "הקבוצה השחורה" (שחור הוא הצבע המזוהה עם הסלפיה-ג'יהאדיה), היאת תחריר א-שאם, בהנהגת אבו ג'בר (שפרש לאחרונה) וג'בהת פתח א-שאם (לשעבר א-נוסרה – שלוחתה של אל-קאעדה). בעוד הקבוצה הירוקה מעוניינת כבר בעת הנוכחית להיות חלק מהתהליך הפוליטי ומוכנה להשתתף

בשיחות השלום, הקבוצה השחורה אינה מוכנה לקחת חלק בתהליך המדיני ומעוניינת להמשיך להילחם עד הקמת ישות אסלאמית. המודל שעומד לנגד עיניהם הוא הטליבאן באפגניסטאן.

בתוך ארגוני אופוזיציה שונים כבר נעשית עבודת מטה מכינה, כשחלק מהקבוצות אחראיות היום על תחומים כמו הפסקות האש, שחרור אסירים וסיוע הומניטרי. קבוצות אחרות עוסקות בתהליך המדיני בראייה עתידית, באמצעות כתיבת חוקה והרכבת ממשלת המעבר. נעשית עבודה כפולה בשל הפיצול, שמהדהד בתוך העדה הסונית בסוריה ואחראי להלך רוח מאוד פסימי בנוגע לאחוזי הצלחת "ועידות השלום" באסטנה ובז'נבה. כשנשאל ראש משלחת קבוצת מוסקבה-קהיר על הפיצול בין כל הקבוצות ומדוע אינם מצליחים להתאחד, השיב כי "האופוזיציה הסורית אינה מפוצלת אלא מגוונת".

השיח של האקטיביסטים והאופוזיציה הסורית ברשתות החברתיות מעיד על כך שגם אם המלחמה לא הסתיימה רשמית, כיבוש חלב נתפס בעיני רבים כאקורד סיום. רבים ברשת מדברים על הסכם כניעה ולא על הסכם שלום, ומאמינים שאיבוד הטריטוריה מידי ארגוני המורדים יוביל לעלייה בפיגועי טרור. אם לא די בכך, בנוסף לאבדן השטחים, השנה השישית מאז פרוץ המלחמה החלה עם העמקת הפיצול בקרב ארגוני המורדים בסוריה ומחוצה לה.